

Oriental Journal of Education



THE SET OF EXTERNAL AND INTERNAL PEDAGOGICAL CONDITIONS FACILITATING THE DESIGN OF PEDAGOGICAL COOPERATION

Fotima Kakhramonovna Kurbonova

Independent Researcher

Tashkent, Uzbekistan

ABOUT ARTICLE

Key words: pedagogical conditions, external and internal factors, motivational-cognitive component, activity-creative component, emotional-evaluative component, design, criterion.

Abstract: The article analyses the set of external and internal pedagogical conditions facilitating the design of pedagogical cooperation in preparing future teachers, the motivational-cognitive, activity-creative and emotional-evaluative components, and the issues of their step-by-step adaptation.

Received: 05.06.26

Accepted: 06.06.26

Published: 07.06.26

PEDAGOGIK HAMKORLIKNI LOYIHALASHTIRISHGA YORDAM BERADIGAN TASHQI VA ICHKI PEDAGOGIK SHAROITLAR MAJMU'I

Fotima Qaxramonovna Qurbonova

Mustaqil izlanuvchi

Toshkent, O'zbekiston

MAQOLA HAQIDA

Kalit so'zlar: pedagogik sharoitlar, tashqi va ichki omillar, motivatsion-kognitiv komponent, faoliyatli-ijodiy komponent, hissiy-baholash komponenti, loyihalashtirish, mezon.

Annotatsiya: Maqolada bo'lajak o'qituvchilarni kasbiy faoliyatga tayyorlashda pedagogik hamkorlikni loyihalashtirishga yordam beradigan tashqi va ichki pedagogik sharoitlar majmui, motivatsion-kognitiv, faoliyatli-ijodiy va hissiy-baholash komponentlari hamda ularni bosqichma-bosqich moslashtirish masalalari tahlil qilingan.

СОВОКУПНОСТЬ ВНЕШНИХ И ВНУТРЕННИХ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ УСЛОВИЙ, СПОСОБСТВУЮЩИХ ПРОЕКТИРОВАНИЮ ПЕДАГОГИЧЕСКОГО СОТРУДНИЧЕСТВА

Фотима Кахрамоновна Курбонова

Независимый исследователь

Ташкент, Узбекистан

О СТАТЬЕ

<p>Ключевые слова: преподавания профессиональная межкультурная лингводидактика, социокультурный посредник, педагогическое мастерство.</p>	<p>методика арабского языка, компетенция, коммуникация, социокультурный подход, литературный язык и диалект, педагогическое мастерство.</p>	<p>Аннотация: В статье анализируются совокупность внешних и внутренних педагогических условий, способствующих проектированию педагогического сотрудничества при подготовке будущих учителей, мотивационно-когнитивный, деятельностно-творческий и эмоционально-оценочный компоненты, а также вопросы их поэтапной адаптации.</p>
--	--	---

Kirish. Bo'lajak o'qituvchilarni kasbiy faoliyatga tayyorlashda pedagogik hamkorlikni loyihalashtirishga yordam beradigan tashqi va ichki pedagogik sharoitlar majmuini aniqlash tadqiqotning muhim vazifalaridan biridir. Bu sharoitlar motivatsion-kognitiv, faoliyatli-ijodiy va hissiy-baholash komponentlarini emotsionallik va aqliy yondashuvlarga hamda ob'ektiv va sub'ektiv ta'sir darajasining barqarorligiga bosqichma-bosqich moslashtirishni nazarda tutadi.

Pedagogik loyihalashtirish samaradorligiga tashqi muhit katta ta'sir ko'rsatadi. Shu bois loyihalashtirishga yordam beradigan tashqi va ichki sharoitlar majmuini tizimli o'rganish va aniqlashtirish dolzarb masala sifatida belgilandi.

Pedagogik hamkorlikni loyihalashtirish samaradorligi ko'p jihatdan u amalga oshiriladigan sharoitlarga bog'liqdir. Shu sababli bo'lajak o'qituvchilarni kasbiy faoliyatga tayyorlashda loyihalashtirishga ko'maklashadigan tashqi va ichki pedagogik sharoitlar majmuini aniqlash tadqiqotning muhim vazifalaridan biri hisoblanadi. Bu sharoitlarning yaxlit hisobga olinishi loyihalashtirishni tasodifiy emas, balki boshqariladigan jarayonga aylantiradi.

Pedagogik sharoitlar motivatsion-kognitiv, faoliyatli-ijodiy va hissiy-baholash komponentlarini o'z ichiga olib, ularning emotsional va aqliy yondashuvlarga hamda ob'ektiv-sub'ektiv ta'sir barqarorligiga bosqichma-bosqich moslashtirilishini nazarda tutadi. Bunday tizimli yondashuv loyihalashtirish jarayonining ichki mantig'ini va uning tashqi muhit bilan o'zaro ta'sirini hisobga olishga imkon beradi.

Pedagogik loyihalashtirish samaradorligiga tashqi muhit sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Shu bois loyihalashtirishga yordam beradigan tashqi va ichki sharoitlar majmuini tizimli o'rganish va aniqlashtirish dolzarb masala hisoblanadi. Bu sharoitlarning yaxlit hisobga olinishi pedagogik hamkorlikni samarali loyihalashtirishning zaruriy sharti bo'lib xizmat qiladi.

Pedagogik hamkorlikni loyihalashtirishga yordam beradigan sharoitlar motivatsion-kognitiv, faoliyatli-ijodiy va hissiy-baholash komponentlarini emotsionallik va aqliy yondashuvlarga hamda ob'ektiv-sub'ektiv ta'sir barqarorligiga bosqichma-bosqich moslashtirishni nazarda tutadi. Bu sharoitlarni aniqlash tadqiqotning muhim vazifalaridan biridir. Ularning yaxlit hisobga olinishi loyihalashtirish samaradorligini oshiradi.

Adabiyotlar tahlili va metodlar. Pedagogik sharoitlar va kasbiy faoliyatga tayyorgarlikni shakllantirish omillari masalalari N.A.Muslimov, M.B.Urazova, V.I.Baydenko, V.D.Shadrikov tadqiqotlarida o'rganilgan. Tadqiqotda pedagogik sharoitlarni aniqlashda muammoga doir adabiyotlarni qiyosiy tahlil etish, kuzatish, ekspert baholash va umumlashtirish metodlaridan foydalanilgan.

Hamkorlik pedagogikasi asosida ta'lim-tarbiya jarayonini takomillashtirishning mezonlari va ko'rsatkichlari tadqiqot jarayonida aniqlandi: o'zaro birgalikdagi faoliyatning dialogik tavsifga egaligi; qadriyatga yo'naltirilgan munosabatning umumiyliigi; sub'ektlarning o'zaro harakatining muvofiqligi; faoliyatli-guruhiy mezonlar.

Pedagogik sharoitlar va kasbiy faoliyatga tayyorgarlikni shakllantirish omillari N.A.Muslimov, M.B.Urazova, V.I.Baydenko va V.D.Shadrikov tadqiqotlarida o'rganilgan. Bu ishlarda kasbiy tayyorgarlik nafaqat talabaning ichki imkoniyatlariga, balki ta'lim muhiti va tashkiliy sharoitlarga ham bog'liq murakkab jarayon sifatida talqin etiladi. Mazkur yondashuv tashqi va ichki sharoitlarni yaxlit tizimda ko'rib chiqishni taqozo etadi.

Tadqiqotda qo'llanilgan qiyosiy tahlil, kuzatish, ekspert baholash va umumlashtirish metodlari pedagogik sharoitlarni aniqlash va ularning loyihalashtirishga ta'sirini baholash imkonini berdi. Tahlil natijasida hamkorlik pedagogikasi asosida ta'lim-tarbiya jarayonini takomillashtirishning asosiy mezonlari — o'zaro faoliyatning dialogik tavsifi, qadriyatga yo'naltirilganlik, sub'ektlar harakatining muvofiqligi va faoliyatli-guruhiy mezonlar belgilandi.

O.E.Lebedev tadqiqotlarida kompetentsiyaviy yondashuv ta'lim natijalarini belgilashning asosi sifatida ko'rib chiqilgan, V.I.Baydenko esa ta'lim standartlarini loyihalash bo'yicha metodik tavsiyalarni ishlab chiqqan. Bu ishlar pedagogik sharoitlarni ta'limning sifat natijalari bilan bog'lab o'rganishga imkon beradi. Shu asosda hamkorlikni loyihalashtirishga ta'sir etuvchi omillar tizimlashtirildi.

Hamkorlik pedagogikasi asosida ta'lim-tarbiya jarayonini takomillashtirishning mezonlari va ko'rsatkichlari tadqiqot jarayonida aniqlandi. Bularga o'zaro faoliyatning dialogik tavsifi, qadriyatga yo'naltirilgan munosabatning umumiyliigi, sub'ektlar harakatining muvofiqligi va faoliyatli-guruhiy mezonlar kiradi. Bu mezonlar loyihalashtirish sharoitlarini baholashning asosini tashkil etadi.

Natijalar va muhokama. Pedagogik hamkorlikni loyihalashtirishga yordam beradigan sharoitlar majmui motivatsion-kognitiv, faoliyatli-ijodiy va hissiy-baholash komponentlarini qamrab oladi. Motivatsion-kognitiv komponent talabaning hamkorlikdagi pedagogik faoliyatga ehtiyojini va uni anglashini, faoliyatli-ijodiy komponent ushbu faoliyatni amalda tashkil etish va ijodiy yondashuvni, hissiy-baholash komponenti esa o'z faoliyatini va natijalarini baholay olish qobiliyatini ifodalaydi.

Tashqi pedagogik sharoitlar ta'lim muassasasining ijtimoiy talablarga muvofiq tashkil etilishi, ta'lim mazmunining boyitilishi, o'qituvchilar va talabalar o'rtasidagi o'zaro faol hamkorlikning qaror topishi bilan tavsiflanadi. Ichki sharoitlar esa talabaning shaxsiy xususiyatlari – yo'nalganligi, motivlari, qiziqishlari, qobiliyatlari va kasbiy muhim sifatlari bilan bog'liqdir.

Sub'ektlarning o'zaro birgalikdagi harakatining muvofiqligi maqsadni hamkorlikda belgilay olish, unga erishish usullarini rejalashtirish, belgilangan chora-tadbirlarni amalga oshirish, maqsadga erishishni hamkorlikda nazorat qilish va olingan natijalar asosida yangi vazifalarni aniqlash ko'nikmalarida namoyon bo'ladi. Faoliyatli-guruhiy mezonlar o'zaro harakatning intensivligi va jamoadagi emotsional-psixologik muhitni o'z ichiga oladi.

Sharoitlarning bosqichma-bosqich moslashtirilishi pedagogik hamkorlikni loyihalashtirishni boshqariladigan jarayonga aylantiradi. Bunda loyihalashtiriladigan ob'ekt va pedagog o'rtasida eksperimental harakatlar orqali amalga oshiriladigan teskari aloqa o'rnatiladi, bu esa loyihaning mazmunini vaziyatga qarab takomillashtirish imkonini beradi.

Pedagogik hamkorlikni loyihalashtirishga ko'maklashadigan sharoitlar majmui uch o'zaro bog'liq komponentni qamrab oladi. Motivatsion-kognitiv komponent talabaning hamkorlikdagi pedagogik faoliyatga ehtiyojini va uni anglashini, faoliyatli-ijodiy komponent bu faoliyatni amalda tashkil eta olish va ijodiy yondashuv qobiliyatini, hissiy-baholash komponenti esa o'z faoliyati va natijalarini baholay olish ko'nikmasini ifodalaydi. Bu komponentlarning uyg'un rivojlanishi loyihalashtirishga tayyorlikni ta'minlaydi.

Tashqi pedagogik sharoitlar ta'lim muassasasining ijtimoiy talablarga muvofiq tashkil etilishi, ta'lim mazmunining boyitilishi va o'qituvchilar bilan talabalar o'rtasidagi faol hamkorlikning qaror topishi bilan tavsiflanadi. Ichki sharoitlar esa talabaning shaxsiy xususiyatlari — yo'nalganligi, motivlari, qiziqishlari, qobiliyatlari va kasbiy muhim sifatlari bilan bog'liqdir. Loyihalashtirish samaradorligi aynan tashqi va ichki sharoitlarning o'zaro muvofiqligida ta'minlanadi.

Sub'ektlarning o'zaro birgalikdagi harakatining muvofiqligi maqsadni hamkorlikda belgilash, unga erishish usullarini rejalashtirish, belgilangan chora-tadbirlarni amalga oshirish, natijalarni hamkorlikda nazorat qilish va yangi vazifalarni aniqlash ko'nikmalarida namoyon bo'ladi. Faoliyatli-guruhiy mezonlar esa o'zaro harakatning intensivligini va jamoadagi emotsional-psixologik muhitni o'z ichiga oladi. Bu mezonlar hamkorlik jarayonining sifatini baholashning asosiy ko'rsatkichlari bo'lib xizmat qiladi.

Sharoitlarning bosqichma-bosqich moslashtirilishi pedagogik hamkorlikni loyihalashtirishni boshqariladigan jarayonga aylantiradi. Bunda loyihalashtiriladigan ob'ekt bilan pedagog o'rtasida eksperimental harakatlar orqali teskari aloqa o'rnatiladi, bu esa loyihaning mazmunini vaziyatga qarab takomillashtirib borish imkonini beradi. Shunday qilib, loyihalashtirish statik reja emas, balki doimiy yangilanib boruvchi dinamik tizim sifatida namoyon bo'ladi.

Pedagogik hamkorlikni loyihalashtirishga yordam beradigan sharoitlar uch komponentni qamrab oladi. Quyidagi jadvalda bu komponentlar va ularning mazmuni keltirilgan bo'lib, ularning uyg'un rivojlanishi loyihalashtirishga tayyorlikni ta'minlaydi.

1-jadval. Loyihalashtirish sharoitlarining komponentlari

Komponent	Mazmuni
Motivatsion-kognitiv	Hamkorlikdagi pedagogik faoliyatga ehtiyoj va uni anglash
Faoliyatli-ijodiy	Faoliyatni amalda tashkil eta olish va ijodiy yondashuv
Hissiy-baholash	O'z faoliyati va natijalarini baholay olish qobiliyati

Tashqi sharoitlar ta'lim muhiti va tashkiliy omillar bilan, ichki sharoitlar esa talabning shaxsiy xususiyatlari bilan bog'liq bo'lib, ularning o'zaro muvofiqligi loyihalashtirish samaradorligini belgilaydi. Sharoitlarning bosqichma-bosqich moslashtirilishi va teskari aloqaning o'rnatilishi loyihalashtirishni boshqariladigan va o'zini-o'zi takomillashtiruvchi jarayonga aylantiradi.

Motivatsion-kognitiv komponent talabning hamkorlikdagi faoliyatga ehtiyojini, faoliyatli-ijodiy komponent uni amalda tashkil etish va ijodiy yondashuvni, hissiy-baholash komponenti esa o'z faoliyatini baholay olish qobiliyatini ifodalaydi. Bu komponentlar yaxlit tizimni tashkil etib, loyihalashtirishga tayyorlikning darajasini belgilaydi. Ularning uyg'un rivojlanishi sharoitlar majmuining samaradorligini ta'minlaydi.

Sub'ektlarning o'zaro harakatining muvofiqligi maqsadni hamkorlikda belgilash, unga erishish usullarini rejalashtirish, chora-tadbirlarni amalga oshirish, natijalarni nazorat qilish va yangi vazifalarni aniqlash ko'nikmalarida namoyon bo'ladi. Faoliyatli-guruhiy mezonlar o'zaro harakatning intensivligini va jamoadagi emotsional-psixologik muhitni qamrab oladi. Bu mezonlar hamkorlik jarayonining sifatini baholashning asosiy ko'rsatkichlaridir.

Sharoitlarning bosqichma-bosqich moslashtirilishi pedagogik hamkorlikni loyihalashtirishni boshqariladigan jarayonga aylantiradi. Bunda loyihalashtiriladigan ob'ekt va pedagog o'rtasida eksperimental harakatlar orqali teskari aloqa o'rnatiladi. Bu loyihaning mazmunini vaziyatga qarab takomillashtirib borish imkonini beradi.

Tashqi pedagogik sharoitlar ta'lim muassasasining ijtimoiy talablarga muvofiq tashkil etilishi, ta'lim mazmunining boyitilishi va o'qituvchilar bilan talabalar o'rtasidagi faol hamkorlikning qaror topishi bilan tavsiflanadi. Ichki sharoitlar esa talabning yo'nalganligi, motivlari, qiziqishlari va qobiliyatlari bilan bog'liqdir. Loyihalashtirish samaradorligi aynan bu ikki guruh sharoitlarning o'zaro muvofiqligida ta'minlanadi.

Pedagogik hamkorlikni loyihalashtirishning mezonlari — o'zaro faoliyatning dialogik tavsifi, qadriyatga yo'naltirilganlik, sub'ektlar harakatining muvofiqligi va faoliyatli-guruhiy mezonlar

jarayonning sifatini baholashga xizmat qiladi. Bu mezonlarning aniq belgilanishi loyihalashtirishni izchil va asoslangan qiladi. Sharoitlar bilan birgalikda ular loyihalashtirishning yaxlit metodik asosini tashkil etadi.

Loyihalashtiriladigan ob'ekt va pedagog o'rtasida eksperimental harakatlar orqali o'rnatiladigan teskari aloqa loyihaning mazmunini vaziyatga qarab takomillashtirib borish imkonini beradi. Bu esa loyihalashtirishni statik reja emas, balki doimiy yangilanib boruvchi dinamik tizimga aylantiradi. Tashqi va ichki sharoitlarning bosqichma-bosqich moslashtirilishi mazkur jarayonning boshqariladigan kechishini ta'minlaydi.

Xulosa. Pedagogik hamkorlikni loyihalashtirishga yordam beradigan tashqi va ichki pedagogik sharoitlar majmui motivatsion-kognitiv, faoliyatli-ijodiy va hissiy-baholash komponentlarini emotsionallik va aqliy yondashuvlarga hamda ob'ektiv-sub'ektiv ta'sir barqarorligiga bosqichma-bosqich moslashtirish asosida takomillashtiriladi. Bu sharoitlarning yaxlit hisobga olinishi loyihalashtirish samaradorligini sezilarli oshiradi.

Pedagogik hamkorlikni loyihalashtirishga ko'maklashadigan tashqi va ichki sharoitlar majmui motivatsion-kognitiv, faoliyatli-ijodiy va hissiy-baholash komponentlarini bosqichma-bosqich moslashtirish asosida takomillashtiriladi. Bu sharoitlarning yaxlit va tizimli hisobga olinishi loyihalashtirish samaradorligini hamda bo'lajak o'qituvchilarning kasbiy tayyorgarlik darajasini sezilarli oshiradi.

Tashqi va ichki pedagogik sharoitlarning yaxlit tizimda hisobga olinishi pedagogik hamkorlikni loyihalashtirishni boshqariladigan jarayonga aylantiradi. Bu esa bo'lajak o'qituvchilarning kasbiy faoliyatga tayyorgarligini va loyihalashtirish kompetentligini izchil oshiradi.

Tashqi va ichki pedagogik sharoitlarning yaxlit va tizimli hisobga olinishi loyihalashtirishni samarali va boshqariladigan jarayonga aylantiradi. Bu bo'lajak o'qituvchilarning kasbiy faoliyatga tayyorgarligini va loyihalashtirish kompetentligini izchil oshiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

- 1.Байденко В.И. Методические рекомендации по разработке проектов ФГОС ВПО. – М.: ИЦ ПКПС, 2007. – С. 104.
- 2.Лебедев О.Е. Компетентностный подход в образовании // Школьные технологии. – 2004. – № 5. – С. 3-12.
- 3.Муслимов Н.А. Касб таълими ўқитувчисини касбий шакллантиришнинг назарий-методик асослари: Пед. фан. док. ... дис. – Т.: 2007. – Б. 315.
- 4.Толипов Ў. Олий педагогик таълим тизимида умуммехнат ва касбий кўникма ҳамда малакаларни ривожлантиришнинг педагогик технологиялари. – Т.: Фан, 2004. – Б. 167.
- 5.Шадриков В.Д. Новая модель специалиста: инновационная подготовка и компетентностный подход // Высшее образование сегодня. – М., 2004. – № 8. – С. 26-31.

6.Ўразова М.Б. Бўлажак касб таълими педагогини лойиҳалаш фаолиятига тайёрлаш технологиясини такомиллаштириш: дис... пед. фан. док. автореф. – Т.: 2015. – Б. 79.